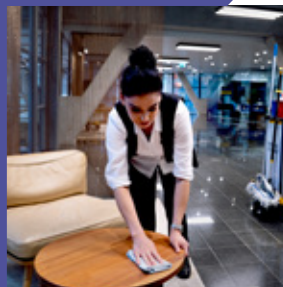

Uit de praktijk

■ Astrid Habraken van Bespeak

a.habraken@bespeak.nl

Fotocredits: RAS-Examenbureau

Objectiviteit vraagt om keuzes

Hoe ontwerp je een praktijkexamen dat beroepsgericht én objectief is?

De professionele schoonmaaksector is in Nederland een grote en maatschappelijk cruciale sector. Ruim 115.000 medewerkers zorgen dagelijks voor veilige en hygiënische werkomgevingen in onder andere kantoren, zorginstellingen, scholen, treinen en productieomgevingen. Jaarlijks nemen zo'n 6.000 kandidaten deel aan het praktijkexamen van de Basisvakopleiding Schoonmaken; een examen op NLQF-niveau 2. De opleiding kan intern bij de werkgever van de kandidaat gevolgd zijn, of bij een van de vele aanbieders die de branche kent.

Het diploma is niet alleen een bewijs van vakbekwaamheid. Binnen de CAO speelt het ook een rol bij contractovername van een schoonmaakobject door een ander bedrijf: met het diploma is er baangarantie voor de medewerker. Het examen raakt dus direct aan baanzekerheid en inzetbaarheid. Zowel voor

werknemers als voor werkgevers is het belangrijk dat we zorgvuldig en objectief vaststellen wat een beginnend schoonmaker echt moet kunnen.

Het praktijkexamen wordt georganiseerd door het RAS-Examenbureau en afgenomen door examinatoren die de examens na een inwerktraject zelfstandig afnemen. Formeel nemen de examinatoren het examen in het Nederlands af. Omdat de sector sterk meertalig is en examens in verschillende praktijksituaties plaatsvinden, vraagt dit om heldere keuzes: wat beoordelen we precies en op welke manier? Het RAS-Examenbureau heeft onderwijskundig adviesbureau Bespeak gevraagd om dit examen samen opnieuw te ontwerpen. In dat traject stond één ontwerp vraag centraal: hoe ontwerp je een praktijkexamen dat herkenbaar is voor het beroep, uitvoerbaar blijft én objectief vaststelt wat een beginnend schoonmaker moet beheersen?

Wanneer examen en beroep uit elkaar gaan lopen

Tijdens de analyse van het bestaande praktijkexamen kwamen drie samenhangende knelpunten naar voren.

De transparantie van het examen

De examenopdracht stond niet expliciet op papier, terwijl examinatoren wel beschikten over een uitgebreide lijst beoordelingscriteria. De opdracht werd mondeling toegelicht, maar voor kandidaten was niet altijd duidelijk waarop precies werd gelet. Daarmee werd de beoordeling sterk gestuurd door het instrument, zonder dat voor kandidaten volledig inzichtelijk was wat er van hen verwacht werd.

De samenhang in de beoordeling

Het beoordelingskader bestond uit een groot aantal criteria, die elk afzonderlijk verdedigbaar waren, zoals veiligheid, werkvolgorde, materiaalgebruik en ergonomie. In de praktijk leidde dit er echter toe dat losse criteria zwaarder konden wegen dan het totaalbeeld van het handelen. De beoordeling verschoof daarmee van samenhangend professioneel handelen naar het afvinken van afzonderlijke punten.

De aansluiting op de praktijkcontext

Sommige criteria bleken impliciet gebaseerd op een specifieke werkomgeving. Zo moest een kandidaat bijvoorbeeld aantonen hoe een telefoon wordt afgenomen. In situaties waarin geen telefoon aanwezig was — zoals in een buurthuis of andere gebruikersruimte — werd dit gefingeerd om het criterium toch te kunnen beoordelen. Daarmee verschoof het examen van het vaststellen van vakbekwaamheid naar het creëren van situaties om het instrument compleet te houden.

Juist in de combinatie van deze knelpunten werd zichtbaar hoe moeilijk het is om alles tegelijk te borgen. Er leefden veel wensen over wat het examen zou moeten afdekken. Regelmatig werd daarbij een harde grens

Zowel voor werknemers als voor werkgevers is het belangrijk dat we zorgvuldig en objectief vaststellen wat een beginnend schoonmaker echt moet kunnen.

voorgesteld: “Als dit niet gebeurt, moet een kandidaat niet kunnen slagen.” Elke wens op zichzelf leek logisch, maar samen werd het kader moeilijk hanteerbaar binnen één praktijkexamen.

Hoe meer eisen, hoe groter de kans op een beoordeling die uitwaaiert in details en interpretatieverschillen — terwijl je juist een helder en uitlegbaar oordeel wilt. Daarbij speelde ook mee dat de criteria nauwelijks waren gekoppeld aan bredere kwaliteitsaspecten van het werk, zoals effectiviteit, efficiëntie, uitstraling en ergonomie. Daardoor werd wel naar afzonderlijke handelingen gekeken, maar ontbrak een duidelijke relatie met het totaalbeeld van vakbekwaam handelen. Tegelijkertijd stonden

enkele randvoorwaarden vast: het examen moest binnen beperkte tijd uitvoerbaar zijn, plaatsvinden in een realistische werksituatie en leiden tot een objectieve beoordeling, die toetst wat iemand in de praktijk doet en kan.

Daarmee verschoof de focus: van ‘alles afdekken’ naar ‘goed ontwerpen’. Niet: wat is allemaal belangrijk? Maar: wat is in het beroep echt essentieel voor een beginnend schoonmaker?

Terug naar het beroep als vertrekpunt

In dit traject hebben we ervoor gekozen niet te starten bij het bestaande beoordelingsinstrument, maar bij het beroep zelf. Welke handelingen zijn zichtbaar, essentieel en niet onderhandelbaar en vormen daarmee de

kernhandelingen van het beroep? En welke aspecten zijn ondersteunend aan, maar niet doorslaggevend voor veilig, ergonomisch en professioneel functioneren? Deze benadering sluit aan bij een uitgangspunt dat wij in onze examenvisie hanteren: het beroep als startpunt bij het ontwerpen van examens.

Om die vragen te beantwoorden zijn we de praktijk in gegaan. We liepen mee op locaties en spraken met verschillende schoonmaakbedrijven en medewerkers op de werkvloer. Daar bleek dat professioneel handelen zich niet laat reduceren tot een optelsom van losse punten. Het gaat om samenhang. Een schoonmaker kijkt naar de ruimte en wat daar moet gebeuren, denkt na over de juiste en meest efficiënte werkvolgorde en gaat dan pas aan de slag. Of zoals in de branche wordt gezegd: kijken – denken – doen. En: daarbij werk je altijd veilig, ergonomisch en binnen de gestelde tijd.

Door het beroep als vertrekpunt te nemen, veranderde ook de ontwerpvrage. Niet: hoe dekken we alle denkbare aandachtspunten af? Maar: welke kernhandelingen moeten zichtbaar zijn om vast te stellen dat iemand startbekwaam is?

Van kernhandelingen naar dichotoom beoordelen

Toen de kernhandelingen scherper in beeld waren, ontstond de volgende ontwerpogave: hoe beoordeel je die handelingen zo dat het oordeel eenduidig en uitlegbaar is? Als het examen moet vaststellen of iemand veilig en professioneel kan handelen, dan moet zichtbaar gedrag centraal staan.

Daarom kozen we voor een verschuiving: van fijnmazige, graduele criteria naar een dichotome beoordelingssystematiek. Niet langer: in welke mate is een criterium behaald? Maar: is een essentiële handeling zichtbaar én correct uitgevoerd? In veel gevallen gaat het om waarneembaar gedrag: een veiligheidscon-

De keuze voor een expliciete praktijkopdracht en een dichotome beoordelingssystematiek heeft gevolgen voor de rol van de examinator.

trole wordt uitgevoerd of niet, een logische werkvolgorde wordt aangehouden of niet, materialen worden correct ingezet of niet, een oppervlak is na het uitvoeren van de taken schoon of niet.

Deze keuze voor een dichotome beoordelings-systematiek hangt samen met het type leerdoel dat wordt getoetst. Het examen richt zich primair op het correct toepassen van beroepsvaardigheden in een concrete praktijksituatie. In termen van cognitieve niveaus: een toepassingstaak. Bij dit soort leerdoelen voegt een fijnmazige rubric met gradaties vaak weinig toe aan de validiteit van het oordeel. De kernvraag is immers niet hoe creatief of strategisch iemand handelt, maar of essentiële handelingen veilig en correct worden uitgevoerd.

De keuze voor dichotoom scoren heeft twee effecten. Ten eerste wordt de beoordelingsruimte concreter: de examiner observeert wat er feitelijk gebeurt, in plaats van te wegen hoe goed of hoe volledig iets is gedaan. Ten tweede verschuift de focus van detailpunten naar kernhandelingen. Het oordeel is daarmee minder een optelsom van scores en meer een vaststelling van vakbekwaam handelen.

Theorie geïntegreerd in de praktijk

De keuze om kernhandelingen centraal te stellen heeft ook gevolgen voor de manier waarop kennis wordt getoetst. In het bestaande examen werd theoretische kennis deels expliciet bevraagd door tijdens het examen theorie vragen te stellen. Dit gebeurde mondeling. In de praktijk blijkt die kennis echter vooral relevant als voorwaarde voor goed handelen: iemand kan pas veilig, logisch en effectief werken als de onderliggende kennis op orde is.

Daarom is er in dit traject voor gekozen om theorie niet als apart toetsmoment te organiseren, maar zichtbaar te maken in de uitvoering van de praktijkopdracht. Veiligheidsinzicht blijkt uit het uitvoeren van controles en het kiezen van passende beschermingsmaatre-

gelen. Kennis van materialen blijkt uit het correct selecteren en toepassen ervan. Begrip van werkvolgorde blijkt uit een logische en efficiënte aanpak. Ook wanneer een kandidaat afwijkt van een vaste volgorde, moet die keuze functioneel en uitlegbaar zijn.

Deze benadering sluit aan bij de vraag wat een praktijkexamen daadwerkelijk moet vaststellen: kan iemand het werk uitvoeren zoals dat in de dagelijkse praktijk wordt gevraagd? Theoretische kennis blijft daarbij belangrijk, maar wordt niet beoordeeld als losse reproductie van informatie. Zij wordt beoordeeld voor zover zij zichtbaar wordt in het professioneel handelen van de kandidaat.

Dat is een fundamentele afweging: toets je kennis als iets wat iemand kan navertellen, of als iets wat aantoonbaar richting geeft aan professioneel handelen? In dit traject is bewust gekozen voor het laatste, omdat dat het meest recht doet aan het karakter en het niveau van het beroep.

Wat dit vraagt van examinatoren?

De keuze voor een expliciete praktijkopdracht en een dichotome beoordelings-systematiek heeft gevolgen voor de rol van de examiner. Waar een uitgebreid criteriumoverzicht houvast biedt bij detailbeoordeling, vraagt een meer integrale benadering om scherp observeren en professioneel oordelen.

Deze aanpak stelt hogere eisen aan de beroepsinhoudelijke expertise van de examiner. Wanneer een kandidaat een handeling in een andere volgorde uitvoert of aanpast aan de situatie, moet de examiner kunnen beoordelen of die keuze functioneel en verantwoord is. Dat vraagt dat de examiner het beroep overziet en kan onderscheiden tussen een onjuiste uitvoering en een bekwame variatie.

Examinatoren beoordelen daarmee niet langer een optelsom van losse punten, maar stellen

Objectiviteit vraagt niet om volledigheid, maar om focus.

vast of kernhandelingen in samenhang zichtbaar en correct zijn uitgevoerd.

Objectiviteit ontstaat dan niet automatisch uit het instrument, maar uit consistente toepassing en gezamenlijke kalibratie door examinatoren. Juist bij een praktijkexamen waarin samenhangend handelen centraal staat, is het essentieel dat examinatoren hetzelfde verstaan onder startbekwaam functioneren.

Reflectie: objectiviteit vraagt om keuzes

Het herontwerp van het praktijkexamen voor de Basisvakopleiding Schoonmaken maakt zichtbaar dat een lange lijst beoordelingscri-

teria gemakkelijk de indruk van objectiviteit wekt, zonder die per definitie te versterken. Hoe meer het instrument leidend wordt, hoe groter de kans dat het beroep naar de achtergrond verschuift en dat situaties ontstaan waarin het examen moet worden ingericht om het formulier te laten kloppen.

In dit traject bleek dat een beroepsgericht examen begint bij het scherp krijgen van de kern van het vak. Wat moet een beginnend schoonmaker daadwerkelijk kunnen laten zien, ongeacht de specifieke ruimte of context? Pas daarna volgt de keuze voor een passende beoordelingsvorm. Door kernhandelingen leidend te maken, te kiezen voor dichotome vaststelling van waarneembaar gedrag en theorie te integreren in de praktijkopdracht, werd het mogelijk het examen eenvoudiger te maken én beter te richten op zichtbaar en beroepsrelevant handelen.

Voor iedereen die betrokken is bij het vormgeven, organiseren of beoordelen van examens ligt hier een herkenbare vraag. Waar wordt het instrument leidend in plaats van het beroep? En waar vraagt het vak zelf om een herijking van wat werkelijk onderscheidend is voor startbekwaam functioneren?

Objectiviteit vraagt niet om volledigheid, maar om focus. Niet alles hoeft doorslaggevend te zijn. Wel moet helder zijn wat bepalend is en waarom dat zo is. Deze uitgangspunten vormen ook een belangrijk onderdeel van de examenvisie van Bespeak. Wil je jouw eigen examenpraktijk eens langs deze principes leggen? We gaan graag het gesprek aan! ■